

функцією суб'єкта стану формою орудного відмінка, що може кваліфікуватися як тенденція непрямі відмінкової реалізації семантичного суб'єкта у формально-граматичній структурі речення. У таких безособових реченнях компонент у орудному відмінку є наслідком формально-семантичної трансформації називного суб'єкта стану відскладних речень, тобто орудним суб'єкта (носія) стану. Варто також зазначити, що у відсотковому відношенні у чеській мові ширше використовуються двоскладні конструкції, з якими аналізовані безособові речення співвідносяться.

ЛІТЕРАТУРА:

1. *Пешковский А.М.* Русский синтаксис в научном освещении / А.М. Пешковский. – 7-е изд. – М.: Учпедгиз, 1956. – 511 с.; 2. *Галкина-Федорук Е.М.* Безличные предложения в современном русском языке / Е.М.Галкина-Федорук. – М.: 1958. – 331 с.; 3. *Баган М.П.* Семантико-синтаксичні параметри безособового вживання особових дієслів у сучасній українській мові: дис. канд.філ. наук: / М.П. Баган. – К., 1999. – 220 с.; 4. *Арват Н.Н.* Семантическая структура простого предложения в современном русском языке / Н.Н.Арват. – К.: Вища школа, 1984. – 159 с.; 5. *Ломтев Т.П.* Предложение и его грамматические категории / Т.П. Ломтев – М.: 1972. – С. 112-135; 6. *Уорс Д.* Трансформационный анализ конструкций с творительным падежом в современном русском языке / Д.Уорс Д. //Новое в лингвистике. – М.: 1962. – Вып.2. – С. 637-683; 7. *Мразек Р.* Синтаксис русского творительного / Р. Мразек – Praha., 1964. – 285 с; 8. *Вейренк Ж.* Синтаксический анализ творительного падежа / Ж. Вейренк // Исследования по славянскому языкознанию. – М.: Наука, 1971. – С. 129-139; 9. *Светлик Я.* Синтаксис русского языка в сопоставлении со словацким / Я. Светлик. – Братислава: Словацкое педагог. изд-во, 1970. – 351 с.

Комарова О.С. (Київ, Україна)

До питання деривації інтернаціоналізмів у словацькій мові

Стаття присвячена аналізу словотвірної деривації інтернаціональних лексичних одиниць у словацькій мові.

Ключові слова: *інтернаціональна лексична одиниця, префіксальний, суфіксальний, безафіксальний спосіб словотворення.*

Статья посвящена анализу словообразовательной деривации лексических единиц в словацком языке.

Ключевые слова: *интернациональная лексическая единица, префиксальный, суффиксальный, безафиксальный способ словообразования.*

This article analyzes the formative derivation of lexical items in Slovak.

Key words: *International lexical unit, prefixing, suffix, bezafiksálny way of word formation.*

Сучасний етап розвитку людства характеризується розширенням суспільно-політичних, економічних, наукових і культурних зв'язків між народами, що сприяє значному прискоренню темпів міжнародного обміну інформацією. Але більш успішному здійсненню цього процесу перешкоджає мовний бар'єр –

багатомовність населення. Спроби подолати цю перешкоду шляхом створення міжнародних штучних мов досі не дали бажаних результатів. У зв'язку з цим природні мови є головним засобом здійснення такого обміну.

Лексика є тією областю мови, в якій найбільш наочно і безпосередньо відображаються зміни, що відбуваються в суспільному житті. Характерною рисою будь-якої мови є її динаміка, постійна зміна і оновлення лексичного складу. На місце застарілих лексичних одиниць приходять нові, оскільки кожній мові властива здатність активно реагувати на всі перетворення, що відбуваються в економічному, суспільно-політичному, культурному, науковому житті народу тощо [4, 117].

Жодна мова не існує ізольовано: мови контактують і взаємодіють між собою. Найбільш поширеним видом і результатом цієї взаємодії є проникнення елементів однієї мови до іншої. Запозичуються слова, словотворчі моделі та елементи, синтаксичні конструкції і навіть звуки. Запозичення мовних одиниць відбувається паралельно із запозиченням позамовних реалій [1].

Першою спробою використання особливого слова на позначення поняття інтернаціональності (міжнародності) вважають створення в 1780 році Дж. Пентаном англійського прикметника *international*. Це слово, яке побудоване на латинському матеріалі, протягом XIX століття, розповсюдилося в європейських мовах і в XX столітті, проникло в розвинені мови всіх континентів у вигляді фонетичного запозичення. В сучасному мовознавстві питанням інтернаціоналізації присвячено роботи вітчизняних (Земська О.О., Клименко Н.Ф., Кузнєцова А.І., Маслов Ю.С. та ін.) і зарубіжних науковців (Бузашіова К, Оргоньова О., Шімкова М., Двонч Л., Мартінцова О., Травнічек Ф. та ін.).

Важливою є та обставина, що інтернаціональні елементи, які використовуються у мовах, не позанаціональні і не наднаціональні. Будучи органічною частиною систем відповідних мов, це інтернаціональне реалізується через національне. В той же час інтернаціоналізм властива і власна специфіка, як в області функціонування, так і в області етимологічного і діахронічного вивчення. Особливі властивості інтернаціоналізмів виявляються також у процесах контактування мов, що збільшує значення цього лексичного прошарку в двомовному спілкуванні, вивченні і викладанні мов, перекладі [3, 45].

Найголовнішим засобом збагачення лексики сучасної словацької мови є словотворення. Сучасна словацька мова має досконалу систему засобів словотвору і це дає можливість іти в ногу з розвитком науки, техніки, освіти, культури, виробництва тощо, бо цей розвиток неодмінно супроводжується появою великої кількості слів.

У сучасних літературних мовах розрізняють такі способи словотворення: морфологічний, морфологічно-синтаксичний, лексико-синтаксичний, лексико-семантичний. Творення слів тісно пов'язане із структурою слів, з їхньою здатністю членуватися на морфеми. Кожна морфема має своє значення і особливе призначення у словотворчій структурі слова, тісно пов'язуючись з його словотворчою моделлю.

Розрізняють морфеми кореневі й афіксальні: кореневі морфеми становлять

лексичне ядро слова, афіксальні морфемі надають слову додаткових значень, маючи словотворче або формотворче значення. У даній роботі нас цікавлять саме афіксальні морфемі.

Суфіксальний спосіб творення інтернаціоналізмів. Більша частина інтернаціональних слів утворилася за допомогою різних суфіксів. Значимо, що спосіб суфіксації в афіксальних утвореннях, так як і в багатьох інших мовах [5, 264], є доміантним в словацькій мові. Для іменників та прикметників – це найголовніший спосіб словотворення; обидві ці частини мови мають дуже розгалужену систему суфіксів.

В словацькій мові за допомогою суфікса **-ost'** утворюються іменники з абстрактними назвами: *absolutnost'*, *abstraktnost'*, *banalnost'*, *civilnost'*, *defektnost'*, *efektnost'*, *familiarnost'*, *galantnost'* тощо.

Досить висока продуктивність суфікса **-stvo / -ctvo**, який вживається переважно на позначення властивостей або назв людської діяльності: *autorstvo*, *bankovnictvo*, *dilerstvo*, *gurmanstvo*, *hypnotizerstvo*, *imitatorstvo*, *manažerstvo*, *sponzorstvo* тощо. Ці лексеми утворюються від прикметників і мають абстрактне значення.

Найпродуктивнішим суфіксом для творення жіночих форм є суфікс **-ka**. Утворюються ці іменники від назв чоловічого роду: *abonentka*, *basketbalistka*, *blondinka*, *dekanka*, *ekonomka*, *examinatorka*, *fanatiuka*, *feministka* тощо.

За допомогою продуктивного суфікса **-ista**, греко-латинського походження, утворюються іменники на позначення назв осіб і виду їх діяльності: *automobilista*, *beletrista*, *bohémista*, *centralista*, *gitarista*, *egoista*, *extremista*, *futbalista* тощо.

Велика кількість слів утворилася за допомогою іншомовних адаптованих суфіксів (словацьких) **-izácia**, на позначення дії від назви предмету: *aklimatizácia*, *adverbializácia*; **-ácia**: *autokrácia*, *agitácia*, *emancipácia* тощо.

Характерною ознакою іменників на **-ácia** є складність встановлення мотивуючих словотвірних відношень, бо вони є словами з різною формально-семантичною співвідносністю, які відбивають взаємодію різних способів словотвору, а також словотвірних типів, їх моделей і семантичних підтипів. Не виникає труднощів при тлумаченні іменника на **-ácia**, коли у мові функціонує дієслово на означення певної дії. Однак часто фіксуємо іменники на позначення опредмеченої дії у той час, коли відповідних дієслів немає, не функціонують або існують на рівні оказіонального слововживання.

Суфікс **-izmus** на позначення ідеологічних напрямів, напрямів у науці і культурі, поняття на позначення відношень до навколишніх явищ: *centralizmus*, *synizmus*, *daltonizmus*. Такі лексичні одиниці запозичуються з „класичним” греко-латинським суфіксом, який тільки адаптувався до усталеної форми в словацькій мові.

Суфікси **-ník /-ik** на позначення назв осіб у словацькій мові є досить продуктивними: *agrotechnik*, *botanik*, *charizmatik* тощо. Дуже малу продуктивність мають суфікси: **-tel'**: *financovatel'*; **-ár**: *anketár*, *fonotekár*; **-áreň**: *betonáreň*, *cementáreň*; **-ovňa**: *akumulatorovňa*, *čajovňa*; **-ačka**: *fritovačka*; **-č**: *depilovač*.

Найбільша кількість дериватів утворилася за допомогою суфікса **-ka** на позначення жіночого роду від чоловічого: *amatérka*, *analfabetka*, *analytička*,

bakalárka, baptistka, barmanka, basistka, bonsajistka, brigádnička, daltonistka, debatérka, debutantka, defektologička, diktátorka, diskotekárka, distributérka, džudistka, editorka, fanatička, gymnazistka тощо.

Зазначимо, що суфіксальний спосіб творення у словацькій мові є найактивнішим і в межах цього способу переважає творення іменників і прикметників за допомогою питомих формантів.

Префіксальний спосіб творення інтернаціоналізмів. Якщо у процесі адаптації слів за допомогою суфіксів продуктивними є питомі та іншомовні за походженням афікси, то у префіксальному словотворі переважають інтернаціональні елементи.

За допомогою префіксів утворюються значно менше мовних одиниць, ніж за допомогою суфіксів, але цей спосіб є також досить продуктивний у словацькій мові. За допомогою префіксації може утворитися стільки слів, скільки є префіксів у мові [2, 37]. Продуктивними префіксами є: **de-** / **dez-**: *degradácia, deformita*; **a-**, **an-**, **ana-**: *amorálny, anachronizmus*; **anti-**: *antiblokový*; **bi-**: *bisexuálny*; **i-**: *ilegalita, ilegálny*; **re-**: *reorganizácia*.

В утворенні слів взяли участь і питомі префікси, серед яких найуживанішими є: **bez-**: *bezbarový, bezvizov*; **pred-**: *predhistorický*; **pod-**: *podtext*; **z-**: *zincenovať*.

Префіксально-суфіксальний спосіб творення інтернаціоналізмів. Існують лексичні одиниці, які в своїй структурі мають і префікс, і суфікс, але не відносяться до префіксально-суфіксального способу творення слів. У такому випадку йдеться про поетапне творення слів.

Розглянемо лексичну одиницю *gril* від якої на першому етапі за допомогою суфікса *-ovať* утворилося дієслово недоконаного виду, далі на другому етапі творення за допомогою префікса *-u* утворилося дієслово доконаного виду *ugrilovať*. Таким чином, маємо лексичну одиницю *u+gril+ovať*, таким само способом утворюється і багато інших лексичних одиниць: *vy+profil+ovať*, *za+park+ovať* тощо. Проаналізований корпус інтернаціональних лексичних одиниць у словацькій мові дає підстави стверджувати, що префіксально-суфіксальний спосіб творення слів від інтернаціональних основ знаходиться в пасивній площині.

Безафіксальний спосіб творення інтернаціоналізмів. У словацькій мові є досить значний прошарок лексичних одиниць, які утворились безафіксальним способом творення, а саме відкиданням закінчень **-a**, **-ia** і вживаються на позначення професій: *agronómia* → *agronóm*, *dramaturgia* → *dramaturg*, *psychológia* → *psychológ*, *sociológia* → *sociológ* тощо.

Цей спосіб творення досить поширений у словацькій мові.

Основоскладання. Словотворчим афіксом у таких випадках виступає інтерфікс **-o-**, **-e-**, який сполучає твірні основи. Цей спосіб творення компонентів є також досить продуктивним: *administratívnoprávny, cirkevnoprávny*.

Активність складання інтернаціоналізмів виявляється тому, що вони беруть участь у появі нових гібридних одиниць: *meteorologická senzitivita* → *meteosenzitivita*, *televizný text* → *teletext*. Щодо словотворчої семантики, іменники цього типу можна розділити на назви осіб: *hidrobiológ, fotoamater*; назви

предметів: *autoportret, autokar, telefax*; назви діяльності: *akcieschopnost', psychoterapia, teleservis*; назви абстрактних понять: *biomasa, masmediálny, socialnopolitický*; назви місць: *automotoklub, amfiteater* тощо.

Лексичні одиниці, які утворилися способом складання, в аналізованому матеріалі представлені одиницями з підрядним способом зв'язку: *videokazeta, interbrigada*. Приклади з сурядним зв'язком, де значення слова є результатом рівноправного об'єднання, які б писалися разом (як, наприклад, в російській мові: стеклопластмасса, стиробетон), не були зафіксовані у словацькій мові.

Лексико-граматичний аналіз слів цього типу вказує, що кінцевим компонентом, який виступає в підрядному зв'язку як головний, може бути незалежний іменник, прикметник чи прислівник. Як перші компоненти виступають основи: 1) прикметників: *akcieschopný*; 2) іменників: *administrativoprávny*; 3) числівників: *dvojalbum*. Основи дієслів у словацькій мові не були зафіксовані.

Зв'язок між компонентами досліджуваного типу може мати як підрядний, так і сурядний характер. Кожний з цих типів зв'язків формально виражається в написанні прикметників. Прикметники, утворені на базі сурядної сполуки слів, пишуться через дефіс *kulturno-právny*, а прикметники, утворені на базі підрядної сполуки – разом *kulturnopolitický*.

Префіксоїдне творення інтернаціоналізмів. Показником словотвірної адаптації є зростання кількості складних слів, в яких один із компонентів іншомовний за походженням. До найчастіше використовуваних основ належать: **auto-, bio-, geo-, eko-, tele-** (*ekoklimatický, ekobiotický, ekosystem, ekotop eurovizia*) тощо. Дані іншомовні елементи при творенні слова усе ж є коренями, а не афіксами (часто їх називають афіксоїдами з огляду на функціональну схожість), вказує на це і той факт, що більшість з них можуть виступати як у пре- так і в постпозиції. Творення слів способом гібридизації є одним з найпродуктивніших способів творення слів.

В словацькій мові інтернаціональні і питомі афіксоїди часто вступають в конкуренцію, наприклад: *vodo-, akva-, hydro-* : *vodoінсталácia, akvaplaning, hidroelektrárň*.

Префіксоїди можуть поєднуватися з різними частинами мови, наприклад: префіксоїд + іменник: *avtokozmetika*; префіксоїд + прикметник: *geopolitický*; префіксоїд + прислівник: *fotoгенický*.

Випадки поєднання префіксоїдів з прислівниками або дієсловами трапляються в словацькій мові рідко.

Суфіксоїдне творення інтернаціоналізмів. Окремим типом складання є суфіксоїдний спосіб, до якого відносимо слова, які утворюються за моделлю основа + суфіксоїд. Разом з підтипом, який утворюється за моделлю префіксоїд + слово, ці типи утворюють продуктивну словотвірну модель, яка компактно представлена в лексичній системі словацької мови. Найбільшу активність виявляють суфіксоїди інтернаціонального характеру: **-gamia:** *monogámia, poligámia*; **-lógia:** *biológia, filológia*; **-mánia:** *kleptománia, narkománia*; **-man:**

kleptoman, narkoman; -graf (ia): bibliografia, patografia; -fil: ombrofil; -föbia: klaustroföbia; -skop: mikroskop тощо.

При творенні суфіксоїдних одиниць типовим є підрядний зв'язок між частинами складного слова. В більшості випадків при суфіксоїдному творенні основи з'єднуються за допомогою інтерфіксів і мають подвійну функцію (інтерфікса і фінального звуку): *klaustr+o+föbia, klept+o+man*.

В словацькій мові такі суфіксоїдні утворення використовуються майже однаково, належать до термінологічної лексики і вживаються в науковому стилі, деякі одиниці можуть виступати в одних позиціях як префіксоїди, а в інших як суфіксоїди: *grafoman – orfografía, filológ – bibliofil* і майже завжди поєднуються з інтернаціональними основами.

Підсумовуючи, зазначимо, що в різні періоди своєї історії словацька мова збагачувалася інтернаціоналізмами більш-менш активно. Це залежить насамперед від зовнішніх чинників: політичних та економічних контактів із сусідніми народами, вступ країн до міжнародних організацій, змін у політичному устрої всередині держави тощо. В останнє десятиліття могутнім катализатором інтернаціоналізмів стало функціонування всесвітньої комп'ютерної мережі Інтернет. Зміни в лексичному складі словацької мови – об'єктивні і неперервні. Вони полягають у виникненні нових слів, формуванні нових значень, засвоєнні нових запозичень, постійному русі слів між різними групами активної та пасивної лексики.

ЛІТЕРАТУРА:

1. *Buzassiova K.* Internacionalizácia v súčasných slovanských jazykoch: za a proti. // *Jazykovedný časopis* – č. 51, 2000. – S.131–142; 2. *Horecký J.* Fungovanie jazykov v medzinárodných súvislostiach. *Spoločnosť a jazyk*, 1982; 3. *Orgoňová O.* Galicizmy v slovenčine. – Bratislava, 1998; 4. *Šimková M.* Pohyby v slovenskej lexike v 90 rokoch. // *Zb. Internacionalizácia v slovanských jazykoch: za a proti.* – Bratislava, 1999. – S. 116 – 136; 5. *Коломієць В. Т.* Розвиток лексики слов'янських мов у післявоєнний період. К., 1973.

Куко С. (Спліт, Хорватія)

Компаративна пошук українського мови в Україні в відношенні до інших транзитивних мов (погляд із зовні)

У соціолінгвістиці й порівнянні з іншими посткомуністичними країнами, мова народу може вважатися важливим фактом самоідентифікації, особливо у пострадянському просторі. У сучасному й на сучасному етапі фактор російської мови впливає на українську культурну й політичну ідентифікацію і геокультурну орієнтацію української держави. Мовна ситуація може характеризуватися двомовністю та асиметрією.

Ключові слова: українська мова, російська мова, посткомуністична країна, самоідентифікація.